

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 371.134:376

КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Бевзюк М.С.

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

У статті обґрунтовано критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, висвітлюється роль вчителя та батьків в розвитку учнів з особливими освітніми потребами. Автор досліджує шляхи готовності учителя початкових класів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, дитина з особливими потребами, підготовка вчителя.

Постановка проблеми. Дитина не народжується особистістю, а стає нею. Це довгий процес розвитку, в якому дитина не повинна бути самотньою. Дитину мають оточувати доброзичливі і люблячі вихователі, насамперед батьки і близькі родичі, пізніше – вчителі і ровесники. На жаль, не кожен приходить у цей світ з однаковим шансом на сприятливий розвиток. Чим важче ситуація розвитку дитини, тим більше потрібно від дорослого допомоги і підтримки. Необхідно, щоб хтось оцінив можливості – навіть саме незначні, чітко окреслив завдання, знайшов способи їх вирішення. В цьому полягає роль вчителя. Вчитель, який працює з дитиною з особливими потребами повинен володіти великим терпінням, тому що процес навчання може просуватися досить повільно [4].

Народження дитини з порушеннями в розвитку завжди є стресом для сім'ї. Дитина з особливими потребами обмежена у свободі та соціальної значущості. У неї дуже висока ступінь залежності від сім'ї, обмежені навички взаємодії в соціумі. Проблема виховання і розвитку «особливої» дитини стає складною для сім'ї, батьки опиняються в психологічно непростій ситуації: вони відчують біль, горе, відчуття провини, нерідко впадають у відчай. Таким сім'ям необхідна комплексна психолого-педагогічна допомога. До роботи з сім'єю, що має хвору дитину або дитину з особливими потребами, слід підходити з гуманістичних позицій, орієнтувати батьків на підготовку дитини до життя, виробляти в нього вміння мислити категоріями майбутнього, формувати позитивні перспективи його розвитку [2].

Проте невирішеною є проблема визначення особливостей побудови педагогічного процесу з підготовки вчителів початкових класів для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання, не створена модель фахівця, не визначені професійні вміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська система підготовки педагогічних кадрів постала перед проблемою перебудови структури професійної компетентності з огляду на оновлення ключових професійних компетенцій учителя, а з доповненням класифікатора професій новою кваліфікацією – асистент учителя –

виникає необхідність розроблення нової професіограми. Враховуючи те, що дитина з особливими потребами повинна мати можливість вільного вибору навчального закладу, в будь-якому з них кожен учитель повинен володіти певним рівнем професійно-педагогічної підготовки, адаптованої до умов інклюзивного навчання. Поділяємо думку Порівняльно-педагогічної студії № 1(11), 2012 зарубіжного вченого Г. Станґвіка (G. Stangvik) щодо залежності практичної реалізації ідеї інклюзії в масовій школі від готовності вчителів здійснювати професійну діяльність у нових умовах: для цього необхідно, щоб ідея інклюзії «оволоділа розумом учителів, стала складовою їхнього професійного мислення, що, у свою чергу, вимагає оволодіння професійними ролями, необхідними для здійснення інклюзивного навчання. Цей процес включає кілька етапів: від явної або прихованої протидії кризь пасивне прийняття до активного прийняття». Проблемам підготовки і перепідготовки сучасного педагога, різноманітним аспектам формування професійної компетентності вчителя присвячено багато досліджень українських та зарубіжних науковців, зокрема І. Беха, О. Гаврилова, О. Дубасенюк, О. Семенов, С. Сисоевої, С. Тищенко, Т. Лапанік, А. Маркової, В. Сластьоніна, Дж. Равена (J. Raven), І. Хафізуллової, В. Хітрук та ін. [1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак питання готовності майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання залишається недостатньо вивченими.

Мета статті. Саме тому метою нашого дослідження – визначити професійні вміння майбутнього вчителя початкових класів, готового до здійснення педагогічного процесу в умовах масової школи з дітьми з особливими потребами, обґрунтувати методологічні засади та педагогічні умови ефективності процесу підготовки.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [3].

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб у шкільному середовищі та за його межами. Під час визначення суті інклюзії важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості. Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності слід розглядати як позитивне явище, яке стимулює процес навчання дітей та дорослих. Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їхнім подоланням. Відповідно, вона передбачає комплексну оцінку, збирання інформації з різноманітних джерел для розроблення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації. Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення.

«Присутність» у цьому контексті слід розглядати як надання можливості вчитися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; «участь» слід розглядати як позитивний досвід, якого набуває учень у процесі навчання, та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; «досягнення» слід розглядати як комплексний результат навчання впродовж навчального року, а не лише результатів тестів та екзаменів. Інклюзія передбачає певний наголос на тих групах учнів, які підлягають «ризик» для включення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими «групами ризику» та гарантування їм можливості брати участь в освітньому процесі.

В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка заперечує будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

Визначною мірою самопочуття дитини з особливими освітніми потребами та її рух за індивідуальною траєкторією розвитку буде залежати від учителя, від його готовності до співпраці з дітьми з особливими потребами. Саме тому важливо сформувати в майбутніх учителів початкових класів потребу в оволодінні знаннями з організації інклюзивного навчання, пізнавальні та професійні мотиви, гуманістичні цінності та орієнтації. Важливо, щоб студенти під час навчання у ВНЗ оволоділи знаннями про загальні закономірності розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, особливості організації педагогічного процесу з такою категорією учнів [7].

Під час вивчення спеціальних навчальних дисциплін (теоретичних та практичних занять), педагогічної практики спрямовувати зусилля на формування професійних умінь (здатностей). А саме: здатності цілепокладання – визначати освітню, виховну, розвивальну мету уроку, заняття, виховних заходів; мотивувати види діяльності на уроці, занятті, виховних заходах. Здатність діагностична: вміння визначати вікові та індивідуальні особливості учнів; зону їхнього актуального та найближчого розвитку, рівень вихованості, навчальних можливостей, особливості взаємин учнів у колективі; рівень сформованості якостей особистості.

Прогностичні вміння – моделювати систему навчальної та виховної роботи; індивідуальну траєкторію розвитку вихованців; стиль взаємин у

дитячому колективі; привабливі цілі та завдання; проект уроку, заняття, виховних заходів; наочні посібники та обладнання, їхнє місце в навчальному процесі; ефективні види діяльності. Змістом конструктивних умінь є здатність конструювати структуру уроку різних типів у різних класах, добирати ефективні методи та прийоми роботи, наочні посібники та обладнання; трансформувати зміст освіти в доступну, привабливу для учнів форму; використовувати сучасні педагогічні технології; розробляти плани уроків, занять, виховних заходів, програми взаємодії з учнями та їхніми батьками, колегами; розробляти програми індивідуального професійного зростання.

Здатність інформаційна: вміння користуватись каталогами, картотеками, добирати інформацію, готувати анотації, тези, конспектувати; добирати потрібний зміст освіти з підручників, посібників, періодичної преси, електронних носіїв інформації для реалізації освітніх, розвивальних, виховних заходів, пропаганди педагогічних знань. Сутністю інформаційної здатності є вміння організувати власний час, доцільно розподіляти час уроку, заняття, виховних заходів; ефективно використовувати дошку, обладнання, засоби навчання; організовувати учнів на виконання навчальних та виховних завдань, керувати їхньою самостійною пізнавальною діяльністю, самостійною роботою; пояснювати зміст та інструктувати учнів щодо виконання завдань на уроці та самостійної домашньої роботи; чергувати режим праці та відпочинку; ефективно поєднувати різні види навчальних завдань відповідно до віку та можливостей учнів; згуртувати дитячий колектив та колектив батьків класу; керувати індивідуальною, парною, груповою, колективною та фронтальною роботою учнів.

До комунікативної здатності відносимо вміння: налагоджувати контакт з учнями, колегами, батьками; будувати взаємини на принципах гуманізму, толерантності та поваги; викликати довіру у вихованців, їхніх батьків, колег; вибудувати ефективну інтеракцію; виділяти головне в навчальному матеріалі; володіти прийомами педагогічної техніки. Здатність контрольна: вміння забезпечити контроль за роботою учнів, знати і вдало використовувати критерії та норми оцінювання навчальних досягнень, відслідковувати та облікувати індивідуальний приріст вихованців, їхнє просування за власною траєкторією розвитку; вміння вести шкільну документацію [6].

Змістом стимулюючо-корекційної здатності є вміння помічати та схвалювати успіхи й досягнення вихованців, використовувати вербальну оцінку, засоби морального заохочення; вміння аналізувати успіхи й недоліки власної діяльності, діяльності учнів, вносити необхідні корективи до власної діяльності, діяльності учнів [8].

Ефективна підготовка майбутніх учителів до здійснення педагогічного процесу з дітьми з особливими потребами, на нашу думку, має базуватися на таких методологічних засадах: особистісно-орієнтований підхід до організації виховного процесу, який дає змогу не нівелювати особистісні особливості майбутнього вчителя, поставити його в ситуацію вибору, максимально врахувати навчальні можливості, забезпечити

психолого-педагогічну підтримку; діяльнісний характер навчання, що забезпечує суб'єкту позицію студента, орієнтує на формування компетентностей; ціннісний інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу, який сприяє формуванню мотиваційного компонента (потреби, цінності, мотиви, гуманістична позиція), змістового – оволодіння знаннями, різними підходами, технологіями до здійснення корекційно-розвивального процесу взаємодії з дитиною, операційного – формуванню вмій побудови педагогічного процесу в умовах інклюзивного навчання; опора на загальнопедагогічні та сучасні принципи навчання.

Особливістю підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими потребами є те, що студенти ВНЗ – це 17–20-річні студенти без достатнього життєвого досвіду, особистості, які формуються, тому в педагогічному процесі слід ураховувати такі фактори: вікові та індивідуальні особливості студентів; структуру ціннісних орієнтацій та професійних спрямувань; обсяг психолого-педагогічних знань; наявність інформаційно-педагогічного середовища; характер взаємодії в педагогічному процесі.

Формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами можливе за дотримання таких умов: професіоналізація педагогічного процесу, власний приклад викладача; побудова гуманних психолого-педагогічних взаємин; максимальні використання змісту психолого-педагогічних дисциплін; поєднання традиційних та інноваційних методів і технологій навчання; забезпечення професійно-цінної мотивації; здійснення системного моніторингу підготовки; створення ситуації успіху, рефлексія [5].

Підготовка студентів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти має системний характер. Це – навчальний процес (лекції, практичні, семінарські заняття; особистісно-орієнтовані, проектні технології, інтерактивні методи навчання, ІКТ); педагогічна практика – спостереження та самостійне проведення різних типів занять, уроків, виховних заходів у базових школах; науково-дослідна робота студентів – проведення досліджень у базових школах, написання рефератів, творчих робіт, виконання проектів, курсових робіт, участь у педагогічних читаннях, конференціях [3].

Висновки. Отже, чітке визначення та усвідомлення викладачами ВНЗ компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання – мотиваційного, змістового, операційного, врахування факторів та психолого-педагогічних умов підготовки, використання різних видів навчальної діяльності студентів – сприятиме якісній підготовці випускників ВНЗ до реалізації важливого й актуального в умовах сьогодення завдання.

Саме тому, метою нашого дослідження було визначення професійних вмій майбутнього вчителя початкових класів, готового до здійснення педагогічного процесу в умовах масової школи з дітьми з особливими потребами, обґрунтування методологічних засад та педагогічних умов ефективності процесу підготовки. Адже, інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Список літератури:

1. Воронцова В. Г. Гуманітарно-аксіологічні основи постдипломної освіти педагога: моногр. – Львів: Вид-во ПОПКРО, 1997 р. – С. 165.
2. Кухарев Н. В. Діагностика педагогічної майстерності та педагогічної творчості: в 2 ч. Ч. 1 / Н. В. Кухарев, В. С. Решетько – Мінськ, Адукація і виховання, 1996 р. – С. 104.
3. Кухарев Н. В. Директор вчиться: зворотний зв'язок в педагог. системі / Н. В. Кухарев. – Мінськ: Університетське, 1989 р. – С. 159.
4. Мельник О. М. Формування професійних умінь у майбутніх учителів початкових класів для роботи з учнями з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти [Електронний ресурс] / О. М. Мельник. – Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/r29.html>
5. Монахов В. М. Методологія проектування педагогічної технології (аксіоматичний аспект) // Шкіл. технології. – 2000 р. – № 3. – С. 57-71.
6. Немова Н. В. Управління методичною роботою в школі / Н. В. Немова. – М.: Вересень, 1999 р. – С. 176.
7. Організаційно-методичні засади здійснення комплексної реабілітації учнів (вихованців) у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах / Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-515 від 04.08.2009 р.
8. Шевцов А. Методологія соціального реабілітування осіб з обмеженими можливостями / А. Шевцов // Завуч. – 2009. – № 19 (385). – С. 3-7.

Бевзюк М.С.

Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины

КРИТЕРИИ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ С РОДИТЕЛЯМИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье обоснованы критерии готовности будущих учителей начальных классов к взаимодействию с родителями в условиях инклюзивного обучения, освещается роль учителя и родителей в развитии детей с особыми образовательными потребностями. Автор исследует пути готовности учителя начальных классов к взаимодействию с родителями в условиях инклюзивного обучения.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, ребенок с особыми потребностями, подготовка учителя.

Bevzyuk M.S.

Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna

CRITERIA READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO INTERACT WITH PARENTS IN TERMS OF INCLUSIVE EDUCATION

Summary

In the article the criteria of readiness of future primary school teachers to interact with parents in terms of inclusive education, highlights the role of teachers and parents in the development of pupils with special educational needs. The author explores ways of readiness of primary school teachers to interact with parents in terms of inclusive education.

Keywords: inclusion, inclusive education, children with special needs, teacher training.